

Botrychium boreale

Nordlåsbräken

Klass: Psilotopsida, **Ordning:** Ophioglossales (låsbräkenordningen), **Familj:** Ophioglossaceae (låsbräkenväxter), **Släkte:** Botrychium (låsbräknar), **Art:** Botrychium boreale - nordlåsbräken Milde **Synonymer:** Fjälllåsbräken, Nordlig låsbräken

Kännetecken

Nordlåsbräken är en flerårig, 5–15 cm hög kärlkryptogam, vars ovanjordiska del består av en upprätt fertil "stjälk" med en grenig sporsamling i toppen, och ett sterilt "blad" som är fästat strax ovan stjälkens mitt. Bladskivan är oskaftad, hjärtlik och ofta upprättstående, i färgen glänsande gulgrön till mörkgrön och delad i 3–4 par tätsittande primärsegment. Dessa är tydligt spetsiga, överlappande och ofta i sin tur oregelbundet flikade. Spormognaden infaller under högsommaren, i norr under dess senare hälft. I allt väsentligt utgör nordlåsbräken en mellanform mellan vanlig låsbräken och topplåsbräken. Teorier har därför framförts att arten skulle ha uppstått ur en hybrid mellan dessa båda arter, med vilka den dessutom allt som oftast samväxer. Detta är dock knappast troligt, då arten uppges vara diploid. Från vanlig låsbräken skiljs arten bäst på bladets spetsiga primärsegment. Hybrider mellan nordlåsbräken och vanlig låsbräken har några få gånger påträffats i Sverige och Norge. De är svåra att särskilja från föräldraarterna, men liknar mest trubbd-bladiga exemplar av nordlåsbräken.

Utbredning och status

I Sverige har nordlåsbräken sin huvudsakliga utbredning i Norrland, från norra Dalarna/Hälsingland och norrut, med koncentrationer i kust- och fjälltrakterna. De fåtaliga sydliga förekomsterna följer östkusten över Gästrikland (Hamrånge & Hille) till Uppland (3 aktuella lokaler i Stockholms skärgård). Under de senaste decennierna har arten gått kraftigt tillbaka från sina kulturbetingade lokaler i skogsland och älvdalar. Nordlåsbräken saknas helt i Danmark, medan den i Norge är spridd i höglandet från Rogaland och Telemark norrut, i söder endast i höglandet. I Finland förekommer arten framförallt i norra delen, men har ströförekomster längs kusten söderut till Åland och Finska viken. Nordlåsbräken är en arktisk cirkumpolär art, som i Nordostasien och Nordamerika avlöses av den mycket närstående *B. pinnatum*.

Ekologi

Nordlåsbräken påträffas ofta tillsammans med vanlig låsbräken i torr gräsmark med slagen, betad eller trampad vegetation. Det kan vara fåbodvallar, gårdstun och ängsbackar i kulturlandskapet, sandiga nipslutningar efter storälvarna eller ängar längs jåkkar och vid snölegor i fjällen. Utmed kusten finner man även arten i fiskelägenas gistvallar eller på hållmarker och exponerade klippavsatser nära havet. Även i fjällområdet kand en växa på klippor/sprickor i lodytor eller vid foten av lodytor. Nordlåsbräken är tydligt kalkgynnad.

Hot

Nordlåsbräken är en konkurrenskänslig art, som främst hotas av upphörd hävd av ängsmarker och naturbetesmarker. Arten uppges höra till de arter som snabbast försvinner vid upphörd hävd. Även kvävegödsling av naturlig gräsmark är fatal, då såväl sporgroning som tidig tillväxt hos Botrychium-arterna hämmas av nitrater.

Åtgärder

De gräsmarker där nordlåsbräken uppträder sköts i allmänhet bäst genom sen slätter eller bete. På torra och sandiga marker kräver arten ingen speciell skötsel, så länge förbuskning inte hotar. Arten bör övervakas av floraväktare.

Övrigt

Utländska namn – NO: Fjellmarinøkkel, DK: Nordisk Månerude, FI: Pohjan noidanlukko.

Naturvård

Konventioner: Typisk art i 6520 Höglänta slätterängar (Alpin region (ALP) och Boreal region (BOR)), Typisk art i 6170 Alpina kalkgräsmarker (Alpin region (ALP))

Åtgärdsprogram: Fastställt

Litteratur

Bratt, L. m fl (red.) 1993. Hotade och sällsynta växter i Dalarna. Dalarnas Botaniska Sällskap.

Ekman, J., Frostberg, K. & Svenson, A. 2005. Floraväxteriet i Sörmland och Uppland fram t.o.m. 2004. *Daphne* 16: 3–111.

Ekstam, U. 1992. Om hävden upphör. Statens Naturvårdsverk. Värnamo.

Gjærevoll, O. 1990. Maps of Distribution of Norwegian Vascular Plants. II. Alpine Plants. Trondheim.

Häggström, C-A. & Niemi, Å. 1965. Om sporerne hos *Botrychium boreale* och *B. lunaria*. *Mem. Soc. Fauna Fl. Fenn.* 41.

Jakobsson, A.. 1997. Sällsynta fjällväxter i Torne lappmark. Examensarbete på Biologisk-Geovetenskaplig linje. Stockholms Universitet.

Mascher, J. W. 1990. Ångermanlands flora. Lund.

Melan, M. A. & Whittier, D. P. 1990. Effects of inorganic nitrogen sources on spore germination and gametophyte growth in *Botrychium dissectum*. *Plant, Cell and Environment* 13.

Wagner, F. S. 1993. Chromosomes of North American Grapeferns and Moonworts. *Contr. Univ. Michigan Herb.* 19: 83–92.

Wagner, W. H. & Wagner, F. S. 1988. Detecting *Botrychium* hybrids in the Lake Superior region. *The Michigan Botanist* 27.

Författare

Tomas Ljung 1996. © ArtDatabanken, SLU 2006.